

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Валентин Канавров

на дисертацията на

Лазар Георгиев Копринаров

на тема: „*Dii consentes, или за социалната и политическата философия на
Ортега-и-Гасет*”

за получаване на научната степен „*Доктор на науките*”

по научната специалност „*Социална философия и философия на политиката,
културата, правото и икономиката*”

от научно жури на ЮЗУ „Неофит Рилски” - Благоевград

Дисертацията е в обем от 302 стр., вкл. библиография. Текстът е 285 стр. Библиографията съдържа 174 източника на български, руски, испански, английски и немски език. Тя е внушителна като обем, релевантна на съдържанието на дисертацията и напълно достатъчна като извори и същевременно в информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем от 67 стр. стриктно следва структурата на дисертацията и напълно възпроизвежда нейното съдържание. В автореферата коректно са отразени приносните моменти в дисертацията и публикациите по темата. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата.

Безспорно доц. Копринаров е най-добрият познавач и най-ревностният интерпретатор на Хосе Ортега-и-Гасет у нас. Свидетелство за това са трите му монографии върху философията на испанския мислител: „Социалната философия на Хосе Ортега-и-Гасет” (2010), „Либерализмът на Хосе Ортега-и-Гасет” (1995) и „Европеизацията на Европа. Идеята на Хосе Ортега-и-Гасет” (1994). Заедно с приложените в материалите по конкурса 6 студии и статии върху философията на Ортега-и-Гасет, писани в периода 2007-2010 г. (т.е. след доцентурата на Копринаров през 1997 г.), те представляват достатъчно наситен съдържателен хоризонт за представяната на вниманието ни дисертация. Като се има предвид

енциклопедическият характер на философията на Ортега – и като тематично многообразие, и като историкофилософски обхват, - в претенцията си за неин концептуален синопсис дисертацията се изправя пред сериозни съдържателни, композиционни и методологични предизвикателства. Доц. Копринаров се справя успешно с тях.

Дисертацията има приносен характер, най-общо, в три пункта: първо, за първи път у нас тя предлага цялостна и завършена интерпретация на социалната и политическата философия на Ортега-и-Гасет, утвърждаван от Копринаров като „най-значимият испаноезичен философ на XX век”; второ, дисертацията откроява социалната онтологемност на философията на Ортега-и-Гасет – оттук следва плодотворна реинтерпретация на множество методологични, архитектурни, културологични и политологични проекции на философстването на мислителя; трето, по оригинален начин Копринаров отстоява становището за либералния характер на политическата философия на Ортега-и-Гасет, вкл. чрез осмисляне на ключовата за него постановка на „идеята за Европа”.

Концептуален фокус на дисертацията е социалната онтологемност на философията на Ортега. Копринаров използва една изключително ефективна метафора на испанския мислител (*dii consentes*), за да позиционира продуктивната динамика и противоречивите взаимоотношения между персоната и социум като основен двигател на философското мислене на Ортега. Така разбираното фундаментализиране на социалността не е нейно догматично метафизиране или априоризиране, а по-скоро стремеж за разкриване на, казано с думите на Ортега, „по-съществуващото от осезаемото и възприеманото, в което ние езически вярваме” (с.129 сл.). Тук би могла да се визири дълбинната концепция на испанския философ за вярването (то е винаги в множествено число!), което има преди всичко феноменологичен и онтологичен смисъл за разлика от по-скоро чисто гносеологичната специфика на идеите. Но въпреки че за Ортега вярванията са „носещата конструкция на света” и че те специфицират скритата устойчивост на познанието и интелекта, Копринаров не тръгва по посока на интерпретиране на тяхната из-основност, а на тяхната историческа, културна и политическа релативизация, разбираана като социален продуктивитет, но не в смисъла на

конструктивизма, а на реализма като особен тип феноменология. Въпросът не е в търсенето на всеобщи философски формули и универсални политически решения, не е и в прокламирането на социални революции, а в отстояването на либералната идея като изконен приоритет на личността и неговата свобода пред човешката общност и функциите на държавата.

Същинският текст на дисертацията е структуриран в увод, четири глави и епилог. Оригинален композиционен похват е вписването към отделните глави на екскурси, в които по проблемен начин се компаративизира и дискурсивизира съответната проблематика у Ортега по отношение на различни нейни интерпретации у други автори. Този херменевтичен похват на дисертанта не просто освежава и разнообразява текста, а и по-релефно откроява собствената типика на философското мислене и проблематизиране при Ортега на фона и в диспутативната напрегнатост на диалога. Впрочем това е напълно в духа и стила на самия Ортега, който формира своите възгледи чрез критическо преосмисляне на философията на Декарт, Лайбниц, Кант, Хегел, Фройд, Онамун, Шпенглер, Тойнби и мн.др. значими мислители.

Напълно в руслото на тази постановъчност на проблематиката първата глава на дисертацията теоретизира социалното и неговото битие. Копринаров анализира радикалната постановка на Ортега за характера на социалната битийност – посочва влияния и критическо преосмисляне на разработки на Хусерл, Хайдегер, Коен, Наторп, Ницше, Дилтай, Шелер и мн.др. Впрочем като типичен философ от началото на XX век Ортега философски преживява прехода от фундаментален модернизъм към критически модернизъм, от монорационалност на духа към критическа феноменология на отделно биващото, което изпълнява актове в тяхната жизнена реалност. Именно в това се заключава радикалността на концепцията на Ортега. Копринаров говори за особената антропология на мислителя, която съставлява радикалността на философската постановъчност на мислителя. Тя не залага към ирационалното, не се вторачва прекалено в телесността и природното (макар да не ги пренебрегва или загърбва), а търси характерно жизненото като съставеност на живота и негова вписаност в обстоятелствеността на света. Ето в тази типична философичност, която нито се плъзга по неяснотата и

неопределеността на безкрайната релативизация, нито догматизира крайни рационални конструкции или природни констелации, но все пак търси изосновността и същностността на човешкото съществуване в света. Копринаров вижда радикалността на социалната концепция на Ортега. Същността не е вън от човека, не е някаква особена част или структура, а придобиване на реалност чрез действия в жизнения свят. Оттук социалната картина изглежда като серия концентрични кръгове около дейността на човека, които дисертантът разглежда като структуриране на обществото. Дали това структуриране е първо (с. 25), или не, е спорен въпрос. По-важното е как се обяснява конфликтната неразделност между човек и общество. Копринаров аргументирано отстоява гледището, че тя е изконна и непреодолима, без заедно с Ортега да се впуска в крупни генерализации, а по-скоро като анализира нейните феноменологични изяви на нивото и във фактите на езика, поколенията, изкуството и т.н. Така кристализира социалната онтология на Ортега, която утвърждава другия, другите и другостта в между-индивидуален и социален разрез. Важен момент в този пункт е анализата на доктрината за перспективизма, с която Ортега влиза в изключително актуалния за онези години дебат за социалното време и екстазите на времето, разглеждани като херменевтичен хоризонт за проектиране на социалната онтология. Личностната истина, социалният плурализъм, езикът като форма на живот и ред други феномени са нейни конкретни измерения в хоризонта на перспективизма, разглеждан от дисертанта като „онтологически предопределен плурализъм на жизнените светове на хората”.

Няма да скрия, че концептуалните ми пристрастия към първа глава на дисертацията намират завършен изказ в първия параграф на втора глава, в който Копринаров анализира вярванията като тип социално априори на историята. Донякъде вече се спрях на този – според мен – възлов момент от теоретизацията на дисертанта. Наред с напирания въпрос дали мястото на този параграф не е в предходната глава, тук още бих добавил разглеждането на историята като дълбинен социален опит (с.125 сл.), бих свързал по-късните идеи на Ортега за хабитуса с типологизирането на вярванията като „мяра на макросоциалната промяна, на историческите епохи” (с.125) и специфицирането на вярванията като идентитет на

историческите епохи. Оттук Копринаров извежда постановката за социалното априори на историята, фокусира се заедно с Ортега върху обикновеното и тривиалното във феноменологичен ракурс – в този пункт е отликата на концепцията на Ортега от интелектуалната феноменология на Хусерл и херменевтичната феноменология на Хайдегер – и прокарва пътя на вярванията в, бихме могли да кажем, хабитуалната феноменология на Ортега-и-Гасет. Жизнената ситуация у Ортега не бива лекомислено да се приравнява на идеята за жизнения свят у късния Хусерл. Дисертантът много точно схваща разликите и посвещава цял параграф на разглеждането на поколенията като трансмисия на историята в контекста именно на жизнената ситуация като събитие в хабитуалната феноменология.

Третата глава е посветена на либералните постановки на Ортега. Копринаров прави детайлни личностни анализи на мислителя като активна политическа фигура и интелектуалец, който балансира между ангажираността с политиката и външната, донякъде чужда спрямо нея рефлексивна философска позиция. Без методологически да преекспонира пътя на Ортега към и в политиката (не мога да не отбележа припомнената в дисертацията повеля на Ортега от 1930 г. към интелектуалците: „Не бъди партиец”), Копринаров изследва най-вече т.нар. „мета-политика”, която е политологическа проекция на перспективизма и екзистенциалната нужда от социални реформи (с. 194 сл.). Дисертантът прави преглед на различните „печати” на политическата философия на Ортега – от неокантиански социализъм през елитаризъм до авторитаризъм, - като обосновава ги отхвърля за сметка на тезата за либералната позиция на испанеца, която същностно произтича от неговата характерна феноменологична концепция и е логично следствие на философския му възглед за обстоятелствеността и действителността на живота.

Въпреки че не споделям пристрастията за необходимостта на оценката за актуалност на философските разработки – философията е винаги отвъд актуалността!, - не мога да не отбележа, че анализираната в четвъртата глава проблематика, озаглавена „Европейската съдба”, е толкова днешна, сякаш Ортега продължава да кръстосва стария континент и да осмисля политическата му

динамика. Впрочем Европа е за Ортега много повече от географско и духовно понятие. Дисертантът експресивно отбелязва, че „испанският философ е „плячка“ на европейската тема” (с. 248). В тази констатация той включва силни концептуални, методологически, историко-културни, философско-политически, фактическо-политически и характерно житейски елементи. Подчертава не само положителното в понятието „Европа” – в това отношение Ортега с достойнство заема най-високото място в евроцентристката йерархия, - а и спецификата на кризисната Европа от първата половина на XX век. Във втория момент Копринаров детайлно анализира постановките за „човека-маса”, „бунтът на масите” и „демократията като заплаха”. Приносен характер, не само като интерпретация на възгледите на Ортега, имат разработките на дисертанта за отношенията между либерализъм-демократия и между нация-държава-Европа (четвърта глава и епилог).

От споменатите по-горе екскурси бих открил четвъртия (според мен това са едни от най-хубавите страници на дисертацията във всяко едно отношение) - „Запада ли Западът?” Той е посветен на своеобразния диалог между Шпенглер и Ортега (опосредстван от Ницше), като намира специфично продължение в четвъртата глава на дисертацията. И ако при Шпенглер все пак се сблъскваме с методологични остатъци на класическото немско философстване, то при Ортега дисертантът точно акцентира върху динамиката и промените в структурата на човешкото битие във феноменологичен аспект откъм вярванията и хабитуса (с. 176 сл.). Той рекапитулиращо отчита, че според Ортега прогресът е все пак само една апостериорна оценка. Разбира се, не мога да пропусна и петия екскурс, в който се конфронтират двамата велики испански философи: Унамуно и Ортега. Дисертантът посочва както философската им близост (с. 240 сл.), така и тяхната разходимост в политическите възгледи и най-вече във визията им за Испания по отношение на Европа.

Самооценката на приносните моменти в дисертацията е коректна. Те са групирани в 7 пункта. Приносите експлицират реалните научни постижения на дисертацията в социалната философия и философията на културата, политиката, правото и икономиката.

Промислеността на проблематиката в дисертацията личи и от нейната изчистеност като философски език. Точен, ясен, аналитичен. Вероятно владееенето на няколко чужди езика също си е казало думата. Дисертацията е готова за публикуване (имам 4-5 дребни редакторски бележки, които тук не си заслужава да споменавам).

Нямам принципни несъгласия с постановките на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с докторанта.

Заключение: като имам предвид приносните резултати на докторанта, мащабността на разглежданата проблематика в континентално европейски контекст, нуждата от едно синоптично, задълбочено и цялостно изследване на философията на Хосе Ортега-и-Гасет на българска почва и подчертаната релевантност на текста за университетски четения по социална философия, философия на политиката, философия на културата, съвременна философия и др. адекватни на текста философски дисциплини, убедено и категорично предлагам на уважаемите колеги от научното жури по защитата на дисертацията на Лазар Копринаров на тема: *„Dii consentes, или за социалната и политическата философия на Ортега-и-Гасет”* да я гласуват за успешно защитена и му присъдят научната степен „доктор на науките” по научната специалност „Социална философия и философия на политиката, културата, правото и икономиката”.

София, 16. 12. 2011 г.

.....
(проф. дфн В. Канавров)